

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE FELSEFE ÖĞRETİM PROGRAMI VE UYGULAMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Yrd. Doç. Dr. Baykal BİÇER¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim felsefe dersi öğretim programı ve uygulama sürecinde karşılaşılan sorunları öğretmen görüşleri açısından tespit etmektir. Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya il merkezindeki ortaöğretim okullarında görevli 16 felsefe grubu öğretmeni oluşturmaktadır. Nitel bir yaklaşımla gerçekleştirilen araştırmanın verileri felsefe grubu öğretmenlerinin kişisel özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan anket ve öğretmenlerin görüşlerini saptamak amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Verilerin analizinde nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak içerik analizi kullanılmış, ulaşılan bulgular kategorilere ayrılarak yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmenler eski programı *soyut, öğretmen merkezli, konu merkezli, sıkıcı* olarak nitelendirirken, yeni programı *somut, öğrenci merkezli, etkinlik merkezli ve eğlenceli* olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin programın içeriğine ilişkin ifade ettikleri en olumlu görüşleri, programın *güncel örneklerle desteklenmiş* olması, en olumsuz taraflarının ise, programın *kavram öğretiminin yetersizliği ve öğretmenin ikinci planda kalmasıdır* şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin öğretim programını uygularken karşılaştığı temel problemlerin başında öğrenciler tarafından *bilginin işlevsiz algılanması, ders saatinin yetersiz oluşu* ve öğrencilerin *hazır bulunuşluk düzeylerinin düşük olması* gelmektedir. Programın daha etkin uygulanabilmesi için *ders sürelerinin artırılması daha fazla görsellere yer verilmesi, programın öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi, konuların güncel örneklerle desteklenmesi, anlatımların benzetmelerle somutlaştırılması* öğretmenler tarafından önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Felsefe, felsefe öğretim programı, felsefe grubu öğretmenleri.

¹ Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD, baybicer@gmail.com

ACCORDING TO TEACHERS VIEWS, PHILOSOPHY TEACHING PROGRAM AND DIFFICULTIES FACED IN THE APPLICATION PROCESS

Abstract

The aim of this research is to determine the difficulties faced in secondary school philosophy course teaching program and application process from teachers' perspectives. The sample of this research is constituted by 16 philosophy group teachers who are actively serving at the secondary schools in Kütahya city center area. The data for research using qualitative approach collected by a survey which was developed by the researcher to collect personal information about the teachers and interview forms prepared in a semi-structured way to determine teachers' opinions. Data analysis has been done according to the qualitative approach by using content analysis methodology, and the findings were categorized to conduct the analysis. According to the findings teachers considered old program as being *abstract, teacher centered, topic centered, boring*, while they deliberated the new program as being *concrete, student centered, activity centered and fun*. The most positive feedback teachers give with regard to the program was that *the programs is supported with current examples*, while the most negative comment was that *the program being insufficient about teaching concepts and teacher being remain in the secondary role*. Primary problems that teachers faced while applying the teaching program were that students perceiving knowledge as *dysfunctional, insufficient class hours and low levels of student readiness*. For the program to be more effective teachers suggest, *increasing class hours, responding to students needs and interests with the program, supporting the subjects with current examples and making the explanations more concrete with analogies*.

Keywords: Philosophy, philosophy teaching program, philosophy group teachers.

Giriş

Günlük yaşamda insanların kavram olarak pek kullanmadığı felsefe, insanın kişiliğini, düşüncelerini, davranışlarını ve etrafında yaşananları doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda soğuk, anlaşılması zor belki de uzak kabul edilen felsefe, insanın yaşamının bizzat içindedir (Aydın, 2006). Arslan (1996: 17) felsefeyi, "...bilgiler üzerinde düşünmek, onların temelini ve değerini yoklamak, soruşturmak faaliyeti..." olarak, Runes (1942), bütün bilgilerin organizasyonu, sistemleştirilmesi ve eleştirisi olarak, Weber (1991) ise, tabiat hakkında toplu

bir görüşün araştırılması, evrensel bir açıklama denemesi olarak tanımlamaktadır. İnanc (1993) da felsefeyi, sorgulamaya, araştırmaya, yorumlamaya, kurgulamaya, anlamaya yönelik çözümleme çabalarını belirleyen öğelerin farkına varmak olarak açıklamaktadır.

Anlama ve anlamlandırma çabası olarak insanlık tarihi kadar eski olan felsefe aynı zamanda en temel insani etkinlik alanlarından biridir. Her ne kadar alan yazın felsefeyi Antik Yunanla başlatsa da felsefi düşünce, tarihin her döneminde farklı coğrafyalarda gerek yazılı gerekse sözlü mitoloji, destan, halk hikâyeleri gibi farklı formlarda hep var olmuştur. Her toplum gibi kendi bünyesine uygun bir felsefi geleneğe sahip olan Türk toplumunda da felsefe, zaman zaman sönük bir görünüm arz etse de eğitim kurumlarında öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Bağımsız bir ders olarak felsefe Osmanlı dönemi yüksek öğretim kurumlarında köklü bir tarihe sahip olmasına rağmen ortaöğretim seviyesinde II. Meşrutiyetten sonra yer almaya başlamıştır (Biçer, 2010). Cumhuriyet dönemi ortaöğretim programlarında ise felsefe dersi 1924 yılından itibaren lise son sınıfların edebiyat şubelerinde haftalık iki saat olarak okutulmaya başlanmıştır. İleriki dönemlerde bazen sadece edebiyat şubelerinde ya da fen-edebiyat şubelerinde felsefe-mantık-sosyoloji grup dersi olarak okutulan felsefe, bazen bağımsız bir ders olarak okutulmuş, bazen de ortak genel kültür dersleri arasına sıkıştırılmaya çalışılmıştır (Yavuz, 2008).

Ortaöğretim programlarında felsefe dersi, 1950'lere kadar lise II. sınıflarda haftada 2 saat okutulurken, lise III fen kollarında 1987 yılına kadar genellikle 3 saat okutulmuş, edebiyat kolunda ise felsefe grubu adıyla 1924-1927 yılları arasında 4, sonrasında 1991'e kadar 6 saat okutulmuştur. Söz konusu bu dönemlerde felsefe dersi, matematik kolunda sadece 1985-1987 yılları arasında 3 saat okutulmuştur (Kafadar, 1994a). Kredili Sistemin uygulandığı 1991-1998 yılları arasında felsefe dersi liselerde ortak dersler içinde 'Felsefe 1-2' olarak iki dönem halinde ve dördüncü dönemden itibaren okutulan dersler arasında yer almıştır. Ayrıca liselerde Sosyal Bilimler Diploması alabilmek için 'Felsefe Metinleri' ve 'Felsefe Tarihi' derslerinin her biri 4'er kredi halinde seçmeli ders olarak programa konulmuştur (Dombaycı, 2008) .

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 1924, 1938, 1957, 1976, 1985, 1993 ve 2009 olmak üzere belli başlı toplam yedi öğretim programı uygulanmıştır. 1924 felsefe programı dar kapsamlı da olsa Cumhuriyet döneminde uygulanan ilk felsefe programıdır. 1938 felsefe programında ise kapsam farklılaşmış, 'din felsefesi' çıkarılarak yerine 'estetik'

içeriğe dâhil edilmiştir. 1957 programında felsefenin sosyal yanına vurgu yapılmış, ‘felsefe ve cemiyet’ içeriğe eklenmiştir. 1976 programı belli filozofların düşünce sistemlerini içeren felsefe tarihi şeklinde iken 1985 programı felsefe tarihi ve bilim tarihinin iç içe olduğu bir programdır. 1993 felsefe programı ise kazandırılacak hedef/ davranışlar ve konuların işlenişinin ayrıntılı olarak açıklandığı sistematik felsefe merkezli bir program niteliğindedir (Kafadar, 1994b).

Türkiye’de felsefe öğretim programı ya da felsefe öğretimi konusunda yeterli düzeyde bilimsel araştırmalar olmamakla birlikte, yapılan çeşitli çalışmalar arasında felsefe öğretiminde karşılaşılan çeşitli sorunlara ilişkin Tümer (1989), Tozlu (1986) ve Kızıltan’ın (2012) araştırmaları yer almaktadır. Bu araştırmaların yanında felsefe öğretiminin etkililiğini değerlendirmeye yönelik Akdağ (2002) ve Dombaycı’nın (2008) araştırmalarından; felsefe öğretim programının değerlendirilmesine ilişkin ise Cicioğlu (1985), Beydoğan, Cihan ve Taşdemir’in (2006) araştırmalarından bahsedilebilir. Ayrıca felsefe dersinde kullanılan yöntemlerin tespitine yönelik Yılmaz, Cihan ve Şahin’in (2005); felsefe öğretimine ilişkin Kafadar (1994a, 1994b) ve Kale (1994) gibi araştırmacıların da çeşitli araştırmaları bulunmaktadır. Söz konu bu araştırmaların tamamının daha önceki felsefe öğretim programlarını değerlendirmek amacıyla yapılmış olmasına rağmen Durdukoca (2011) gibi az sayıda da olsa uygulanmakta olan yeni felsefe öğretim programı çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalardan söz edilebilir. Bu araştırmada da Ortaöğretim Genel Müdürlüğü’nün 10.11.2009 tarih ve 9846 sayılı teklif yazıları üzerine görüşülüp, kabul edilen ve 2010 yılından itibaren uygulamaya konulan yeni felsefe öğretim programı ve uygulama sürecinde karşılaşılan sorunları öğretmen görüşleri açısından tespit etmek hedeflenmiştir.

Yöntem

Öğretmen görüşleri açısından felsefe öğretim programı ve uygulama sürecinde karşılaşılan sorunları tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcılar

Bu araştırma, 2012–2013 öğretim yılı bahar döneminde Kütahya il merkezinde bulunan ve MEB’e bağlı ortaöğretim kurumlarında görev yapan on altı felsefe grubu öğretmeni ile yapılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların seçiminde örnekleme alma

yoluna gidilmeyerek il merkezinde görevli tüm felsefe grubu öğretmenleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış bunun yerine FGÖ-1, FGÖ-2, FGÖ-3 vb. şeklinde adlandırılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel özellikleri ise Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri.

Öğretmen	Cinsiyet	Mesleki Kıdem	Mezun Olunan Program	Öğretmen	Cinsiyet	Mesleki Kıdem	Mezun Olunan Program
FGÖ-1	Kadın	11-20 yıl	Sosyoloji	FGÖ-9	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji
FGÖ-2	Erkek	11-20 yıl	Felsefe	FGÖ-10	Erkek	21 yıl...	Felsefe
FGÖ-3	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji	FGÖ-11	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji
FGÖ-4	Erkek	1-10 yıl	Felsefe	FGÖ-12	Kadın	11-20 yıl	Sosyoloji
FGÖ-5	Kadın	11-20 yıl	Sosyoloji	FGÖ-13	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji
FGÖ-6	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji	FGÖ-14	Kadın	21 yıl...	Sosyoloji
FGÖ-7	Erkek	11-20 yıl	Sosyoloji	FGÖ-15	Kadın	1-10 yıl	Felsefe
FGÖ-8	Erkek	21 yıl...	Felsefe Gr. Öğr.	FGÖ-16	Erkek	1-10 yıl	Felsefe

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 5’i (FGÖ-1, FGÖ-5, FGÖ-12, FGÖ-14, FGÖ-15) kadın, geriye kalan 11 felsefe grubu öğretmeni erkeklerden oluşmaktadır. Öğretmenlerden mesleki kıdem olarak 3’ü (FGÖ-4, FGÖ-15, FGÖ-16) 1-10 yıllık iken, 3’ü (FGÖ-8, FGÖ-10, FGÖ-14) 21 yıl ve üzeri, geriye kalan öğretmenlerin tümü 11-20 yıllık bir mesleki kıdeme sahiptir. Katılımcıların mezun olduğu programa göre dağılımlarına bakıldığında sadece 1 (FGÖ-8) öğretmenin felsefe grubu öğretmenliğinden, 5’inin (FGÖ-2, FGÖ-4, FGÖ-10, FGÖ-15, FGÖ-16) felsefe bölümlerinden geri kalanının ise sosyoloji bölümlerinden mezun olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak felsefe grubu öğretmenlerinin kişisel özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan anket ve öğretmenlerin görüşlerini saptamak amacıyla oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Öğretmen adaylarıyla yapılan görüşmeler yaklaşık 40 ya da 60 dakika sürmüştür. İlgili literatür ve uzman görüşlerinden yararlanarak geliştirilen görüşme soruları şöyledir:

1. a. Uygulanmakta olan Felsefe Öğretim Programı ile eski programı kıyasladığınızda gördüğünüz önemli noktalar nelerdir?
- b. Sizce uygulanmakta olan Felsefe Öğretim Programındaki olumlu yönler nelerdir?

- c. Sizce uygulanmakta olan Felsefe Öğretim Programındaki olumsuz yönler nelerdir?
2. a. Felsefe Öğretim Programını uygularken karşılaştığınız temel problemler nelerdir?
b. Bu problemleri ortadan kaldırmak için neler yapılabilir?
3. Felsefe Öğretim Programının daha etkin bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması için neler yapılabilir? Önerileriniz nelerdir?

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analizi için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi temelde benzer verileri, belirli kavramlar, temalar ya da kategoriler etrafında bir araya getirerek ve bunları okuyucunun kolaylıkla anlayabileceği bir düzenlilikte yorumlamaya dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227). Araştırma sürecinde öncelikle, katılımcılarla yapılan görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmış ve bu verilerin tamamı araştırmacının dışında bir uzman tarafından kontrol edilmiştir.

Nitel bir araştırma kapsamında toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması araştırmada geçerliğin sağlanması açısından önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırmada da elde edilen sonuçların geçerliğini sağlamak için veri analiz süreci ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve aşağıdaki adımlar takip edilmiştir:

1. İlk aşamada öğretmenlerle yapılan ve bilgisayar ortamına aktarılan görüşme metinleri tek tek incelenmiş ve kategoriler şeklinde düzenlenmiştir. Bu kategoriler bir eğitim programının öğeleri olan içerik, öğrenme-öğretme durumları, araç-gereç, ölçme değerlendirme süreci şeklinde oluşturulmuş ve katılımcıların görüşleri bu kategorilerin özellikleri bakımından irdelenmiştir. Katılımcı görüşleri, içerik analizinin aşamalarına uygun olarak alandan iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenerek kodlanmıştır. Kodlanan veriler alan uzmanları (felsefe ve felsefe grubu eğitimi alanlarında doktora derecesi almış) tarafından değerlendirilmiş ve uzmanların bazı farklı değerlendirmeleri üçüncü bir uzman görüşü doğrultusunda giderilmiştir.
2. Araştırma sonuçlarının geçerliğini sağlamak için bulgular bölümünde kullanılacak olan örnek görüş ifadeleri araştırmacı ve alan uzmanlarının ortak görüşleri doğrultusunda ait

olduğu kategoriye en iyi temsil ettiği varsayılan görüşme metinleri arasından, katılımcıların kendi ifadeleri korunarak, görüşlerinin sadece en önemli boyutları aktarılmıştır.

3. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için, öğretmen görüşlerinin içine yerleştirildiği kategoriye temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla bir uzmandan alfabetik sıraya dizilmiş görüş ifadeleri hiçbirinde dışarıda kalmayacak şekilde, taşıdığı özelliğe (içerik, öğrenme-öğretme durumları, araç-gereç, ölçme değerlendirme süreci) göre yeniden kategorilere yerleştirilmesi istenmiştir. Daha sonra, uzmanın yaptığı eşleştirmeler araştırmacının kendi kategorileriyle karşılaştırılarak “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilmiş ve araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman’ın (1994) formülü (Güvenirlilik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda uzman sadece Tablo 3’ te bulunan iki görüş ifadesini (Hayata dönük, Düşünme becerilerini geliştirici) araştırmacıdan farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu doğrultuda Güvenirlilik = $17 / 17 + 1 \times 100 = \%94,4$ olarak hesaplanmıştır. Nitel araştırmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olması durumunda istenilen düzeyde bir güvenilirliğin sağlanmış olduğu belirtilmektedir.

Bulgular

Felsefe grubu öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde öğretmenlerden, uygulanmakta olan felsefe öğretim programı ile eski programı kıyaslamaları ve gördükleri önemli noktaları belirtmeleri istenmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen verilere göre öğretmenlerin neredeyse tamamı yeni felsefe öğretim programını olumlu değerlendirmiş ve “öğrenci merkezli” olarak nitelendirmişlerdir. Felsefe grubu öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda eski ve yeni öğretim programları çeşitli yönleriyle karşılaştırılmış ve bir programın temel unsurları çerçevesinde kategorize edilerek katılımcılar tarafından en çok ifade edilen özellikten en az ifade edilene doğru sıralanarak Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Felsefe Grubu Öğretmenlerinin Görüşleri Çerçevesinde Eski ve Yeni Felsefe Öğretim Programının Karşılaştırılması.

Program Öğeleri	Eski Öğretim Programı	Yeni Öğretim Programı
İçerik	<ul style="list-style-type: none">• Soyut• Teorik• Belirgin• Daha derli toplu• Felsefe tarihi temelli	<ul style="list-style-type: none">• Somut• Pratik• Bilgi ortadan kalkmış• Dağınık• Bol örnek kullanımı• Tutarlı• Görsellik ön planda
Öğrenme-Öğretme Süreci	<ul style="list-style-type: none">• Öğretmen merkezli• Sıkıcı• Konu merkezli• Ezbere dayalı• Geleneksel• Tek düze bir anlatım	<ul style="list-style-type: none">• Öğrenci merkezli• Eğlenceli• Etkinlik merkezli• Faydalı ve kullanışlı• Çağdaş
Araç-Gereç	<ul style="list-style-type: none">• Eksik materyal	<ul style="list-style-type: none">• Donanımlı materyal
Ölçme-Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">• Konulardan kopuk sorular	<ul style="list-style-type: none">• Konunun sorularla pekiştirilmesi

Tablo 2’de görüldüğü üzere felsefe grubu öğretmen adaylarının önemli bir bölümü içerik kategorisinde eski programı *soyut* olarak nitelendirirken yeni programı *somut* olarak değerlendirmiştir. Öğrenme öğretme süreci kategorisinde ise eski program *öğretmen merkezli*, *konu merkezli*, *sıkıcı* olarak belirtilirken, yeni program *öğrenci merkezli*, *etkinlik merkezli* ve *eğlenceli* olarak belirtilmiştir. Öğretmenler eski programı araç-gereç yönünden de *eksik materyal* olarak ifade ederken yeni programı *donanımlı materyal* olarak değerlendirmişler, ayrıca ölçme-değerlendirme açısından *konunun sorularla pekiştirilmesi* yönüyle de önemli görmüşlerdir. Bununla birlikte eski programını içerik açısından *belirgin* ve *daha derli toplu* olarak olumlu, yeni öğretim programını ise *bilgi ortadan kalkmış* ve *dağınık* şeklinde olumsuz değerlendiren öğretmenlerin olduğu görülmektedir. Bazı öğretmenlerin kendi ifadeleriyle yeni ve eski öğretim programların karşılaştırılmasına ilişkin görüşleri şöyledir:

Yeni programdaki anlatımın öğrenciler açısından daha düşündürücü olması ve ünite sonundaki soruların bunu desteklemesi önemli bir farklılık... FGÖ-1.

Öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşımla hazırlanmış olması oldukça önemli... Öğretmen merkezli eski program öğrencinin çok sıkılmasına neden oluyordu. FGÖ-3.

Her iki programın kapsam ve konu içeriği benzer olmasına rağmen, eski program daha soyut ve sıkıcıydı. Kuru bilgi yoğunluğunun nispeten azaltıldığı yeni program, değerlendirme

soruları, etkinlikler ve eğlenceli felsefi metinlerle daha öğrenilebilir hale getirilmeye çalışılmış. Bu yönüyle yeni programı olumlu değerlendiriyorum. FGÖ-5.

Daha önceki program daha öğretmen merkezli teorik bilgiler varken, yeni programda öğrenci merkeze alınmış ve hayattan örnekler sunulmuştur... yeni program biraz daha soyut kavramlardan pratiğe dönüşmüştür. FGÖ-7

Yeni felsefe öğretim programı teorik unsurlarından biraz daha sıyrılarak, daha işlevsel bir hal almıştır. Önceki program tamamen ezber dayalı olan, öğrencileri düşündürmekten uzak olan, yaşama yakın kullanışlı ve faydalı bilgilerle donatılmamışken; şimdiki program daha yaşama yakın, kullanılabilir, faydalı ve işe yarar bir içeriğe bürünmüştür. FGÖ-15.

... her ikisinde de öğrencilerin felsefe bilgisi var varsayımından hareket etmekte, etkinlikler, alıştırma soruları öğrencilerin seviyesine ve bireysel farklılıklarına hitap etmemektedir, önceki program geleneksel yöntemlere hitap ederken; şimdiki program çağdaş yaklaşımlara daha fazla hitap etmektedir... FGÖ-9.

Eski program daha derli toplu daha belirgin idi, öğretmen merkezli idi. Yeni program daha dağınık, bilginin hemen hiç olmadığı bir sistem... FGÖ-8.

Yeni program eskisinden çok farklı değil, her ikisi de felsefe tarihi mantığıyla yazılmış, ünite yerlerinin değiştirilmesi iyi olabilir ancak bilim felsefesi yerine sanat felsefesi en sonda olsa daha iyi olurdu. FGÖ-11.

Felsefe grubu öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde öğretmenlerden yeni öğretim programının olumlu ve olumsuz yönlerini belirtmeleri istenmiş ve öğretmen görüşleri doğrultusunda elde edilen veriler kategorize edilerek katılımcılar tarafından en çok ifade edilen özellikten en az ifade edilene doğru sıralanarak Tablo 3' te sunulmuştur.

Tablo 3. Felsefe Grubu Öğretmenlerine Göre Yeni Felsefe Öğretim Programının Olumlu ve Olumsuz Yönleri.

Program Öğeleri	Yeni felsefe Öğretim Programının Olumlu Yönleri	Yeni felsefe Öğretim Programının Olumsuz Yönleri
İçerik	<ul style="list-style-type: none">• Güncel örneklerle desteklenmiş• Hayata dönük• Düşünme becerilerini geliştirici• İlgi çekici• Merak uyandırıcı• Yorum temelli	<ul style="list-style-type: none">• Çok ayrıntılı• Gereksiz bilgi yığını• Anlatım dili ağır• Kullanışsız bilgiler• Metin çok soyut• Felsefe tarihi bilgisi az

	<ul style="list-style-type: none"> • Analitik • Sistematik • Yapılandırmacı 	<ul style="list-style-type: none"> • Oldukça yüzeysel bilgi • Gereksiz etkinlikler var
Öğrenme- Öğretme Süreci	<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenci merkezli • Öğretimi kolaylaştırıcı • Okuma alışkanlığı kazandırması • Bulmaca mantığı var • Öğrenmeler daha anlamlı 	<ul style="list-style-type: none"> • Kavram öğretimi yetersiz • Kavramlar bir birine karışmış • Öğretmeni yok sayan • Öğretmen pasif durumda • Yetersiz süre • Yetersiz etkinlik • Eksik ön bilgi
Araç-Gereç	<ul style="list-style-type: none"> • Donanımlı materyal 	<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz materyal
Ölçme- Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> • Etkinlik temelli • Bilgisayar destekli • Süreç temelli • Öğrenci seviyesine uygun değil 	<ul style="list-style-type: none"> • Ezbere yönlendiriyor • Öğrenci seviyesine uygun değil • Bireysel farklılıklar dikkate alınmamış

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin programın içeriğine ilişkin görüşlerinde en olumlu görüşleri programın *güncel örneklerle desteklenmiş* olmasıdır. Öğrenme öğretme süreci açısından *öğrenci merkezli* bir yaklaşımla hazırlanmış olması belirtilirken, değerlendirme sürecinin en olumlu tarafının *etkinlik temelli ve bilgisayar destekli* olduğu belirtilmiştir. Olumsuz tarafları ise içeriğin *çok ayrıntılı* olması, öğrenme öğretme sürecinde *kavram öğretimi yetersiz, öğretmeni yok sayan* şeklinde belirtilirken ölçme değerlendirme sürecinin *ezbere yönlendiriyor* gibi savlar belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenler yeni öğretim programının olumlu ve olumsuz yönlerini kendi ifadeleriyle şöyle belirtmişlerdir:

Yeni program felsefenin öğretimi konusunda hem öğretmene hem de öğrenciye kolaylıklar sağlamaktadır... Özellikle güncel örnekler felsefenin yaşamdan uzak olmadığını öğrencilere hissettirmektedir... FGÖ-4.

Yeni felsefe müfredatı daha somut, hayatla irtibatlı, öğrenci merkezli, bilgisayar destekli, çoktan seçmeli, anlamaya ve sorgulamaya dayalı, analitik bir yaklaşımla güncel hazırlanmıştır. FGÖ-2.

Program doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarındaki cümleler çok ayrıntıya yer vermiş, ayrıca boşluk doldurmalarda kavramı öğretilmeden kavramların sorulması öğrencinin dersten kopmasına neden oluyor... FGÖ-1.

Programın pek olumlu bir yanını göremedim bomboş, eskilerinden pek farklı değil sadece biraz süslenmiş o kadar... FGÖ-3.

Öncelikle programda etkinliklere ayrılan ders saati oldukça yetersiz. Ayrıca felsefeyi somutlaştıralım derken felsefenin özünde olan metafizik öğelerden izole edilmesi, eğlenerek öğretim derken fikri yapını zayıflatılması son derece olumsuz yanları. FGÖ-2.

Yeni programı hiçbir açıdan beğenmiyorum. Öğretmeni yok sayan, öğretmeni oyuncu-meddah yerine koyan bir sistem. FGÖ-8.

Bence bugün uygulanmakta olan program, öğrencilere ezbere düşünmeyi değil; bilgiye ulaşmayı, yorumlamayı, analiz etmeyi yaratıcı düşünceler geliştirmeyi, karar verme becerilerini, olaylara önyargılı değil; farklı ve çok boyutlu bakmayı, daha sistematik düşünme becerisini arttırmaktadır. Öğrencilerin bilgileri öznel bir şekilde yapılandırmalarını sağlamaktadır. FGÖ-9.

Felsefe grubu öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde yeni öğretim programını uygularken karşılaşmış oldukları temel problemleri belirtmeleri istenmiş ve elde edilen veriler kategorize edilerek katılımcılar tarafından en çok ifade edilen özellikten en az ifade edilene doğru sıralanarak Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Felsefe Grubu Öğretmenlerine Göre Yeni Öğretim Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri.

Program Öğeleri	Programını Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar	Sorunların Çözümüne Yönelik Öneriler
İçerik	<ul style="list-style-type: none"> • Bilginin işlevsiz algılanması • Soyut konular • Karmaşık etkinlikler • Somut örneklerin azlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Dersin önemi benimsenmeli • Daha az akademik dil kullanılmalı • Etkinlikler daha sade yazılmalı
Öğrenme-Öğretme Süreci	<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz ders saati • Yetersiz hazır bulunuşluk • Öğrencinin derse ilgisizliği • Derse karşı önyargı • Yetersiz etkinlik • Ezberci yöntem alışkanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Ders süresi artırılmalı • Felsefe 12. sınıfta da okutulmalı • Ön hazırlık dersi olmalı (Düşünme Eğitimi dersi vb.) • Felsefeyle ilgili çeşitli yarışmalar düzenlenmeli
Araç-Gereç	<ul style="list-style-type: none"> • Dikkat çekici materyal yok • Görsel materyal az • Materyal çeşitliliği yok 	<ul style="list-style-type: none"> • Materyal daha dikkat çekici olmalı • Film ve diyalog örnekleri hazırlanmalı • Tartışma örnekleri hazırlanmalı
Ölçme-Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> • YGS’de bilgi ölçülmemesi • YGS’de soru sayısı az • Öğretim programı ve YGS arasındaki uyumsuzluklar 	<ul style="list-style-type: none"> • YGS’de bilgi sormak • YGS’de soru sayısı artırılmalı • Boşluk doldurma sorusu daha çok olmalı

Tablo 4’e göre felsefe grubu öğretmenlerinin öğretim programını uygularken karşılaşmış olduğu temel problemlerin başında öğrenciler tarafından *bilginin işlevsiz*

algılanması, yetersiz ders saatinin ve öğrencilerin yetersiz hazır bulunuşluk düzeyleri gelmektedir. Bu problemleri öğrencinin derse ilgisizliği, konuların soyut olması, öğrencinin ilgisizliği, görsel materyallerin azlığı ve felsefe sorularının YGS’de (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) bilgiye dayalı değil yoruma dayalı çıkması izlemektedir. Öğretmen görüşlerine göre bu problemlerin ortadan kaldırmanın yolu ders süresinin artırılması, felsefe dersinin 12. sınıfta da devam ettirilmesi, felsefe dersine hazırlık niteliğinde ön hazırlık dersi olmalı (düşünme eğitimi vb.), programda materyal daha dikkat çekici olmalı ve YGS’de bilgi sormak şeklinde belirtilmiştir. Öğretmenlerin kendi ifadeleriyle programın uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve bunları ortadan kaldırmanın yolları aşağıdaki gibidir:

Üniversiteye giriş sınavlarında yorum sorularının çıkması ve öğrencilerin bu soruları çalışmadan da çözebileceğini düşünmeleri konu ve kavramların öğretilmesini zorlaştırmaktadır. FGÖ-1.

Süre yetersizliği nedeniyle programı yetiştirmekte güçlük çekiyoruz. Bazı konular önemli, üzerinde durmamız gerekiyor ama bunlara çok az süre ayrılmış sanki geçiştirmek istercesine program düzenlenmiş gibi... öğrencilere küçük yaşlarda yorum yapabilecekleri, kendileri üretebilecekleri dersler verilmeli, onlarda felsefe için altyapı oluşturulmalı... FGÖ-4.

Alt sınıflarda bu derse bir hazırlığın olmaması, toplumda felsefenin ne olduğunun tam olarak algılanamaması, öğrencilerin derslere olumsuz yargıyla başlaması, dersin laf kalabalığı... olarak görülmesi, üniversite sınavında bilgiye dayalı soru çıkmaması... temel problemlerdir. Bunların üstesinden gelebilmek için.... felsefeye hazırlık için 9. ve 10 sınıflarda düşünme becerilerini geliştirecek derslere seçmeli de olsa yer verilmeli, felsefe öğretimi 2 yıla yayılmalı. FGÖ-5.

Her şeyden önce pragmatik bilgi anlayışı değiştirilmeli, yoksa öğrenci felsefeye pragmatik olarak bakarsa hayal kırıklığına uğrar...okuma metinleri programın temeline yerleştirilmeli ve dersler, konuşmalar, tartışmalar bu metinler üzerinden yapılmalı... FGÖ-12.

Felsefe grubu öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde yeni öğretim programının daha etkin bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması için önerilerini belirtmeleri istenmiş ve elde edilen veriler kategorize edilerek katılımcılar tarafından en çok ifade edilenden en az ifade edilene doğru Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Felsefe Grubu Öğretmenlerinin Yeni Felsefe Öğretim Programının Daha Etkin Bir Şekilde Düzenlenmesi ve Uygulanmasına Yönelik Önerileri.

Programın Hazırlanmasına Yönelik Öneriler	Programın Uygulanmasına Yönelik Öneriler
<ul style="list-style-type: none">• Yaşamdan kopuk olmamalı• Programda daha fazla görsellere yer verilmeli• Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeli• Programın hazırlanmasında ağırlıklı olarak öğretmenler olmalı• Okul türüne göre felsefe programı hazırlanmalı• İlginç olmalı ve öğrencide merak uyandırmalı• Öğretimi kolaylaştırıcı olmalı• Düşünmeye ve tartışmaya yönelik etkinliklere ağırlık vermeli• Öğretmenler ve alandaki akademisyenler arasında koordinasyon olmalı	<ul style="list-style-type: none">• Ders süreleri arttırılmalı• Konular güncel örneklerle desteklenmeli• Anlatımlar benzetmelerle somutlaştırılmalı• İlköğretimden itibaren Felsefeye hazırlık niteliğinde dersler olmalı• Sosyoloji ve psikoloji dersleri de zorunlu olmalı• Felsefe yarışma ve sosyal etkinliklerle öğrencilere sevdirmeli• Felsefe ile ilgili münazaralar düzenlenmeli• İlkokuldaki düşünme eğitimi dersi zorunlu olmalı• Bilgi kuramı dersi yeniden yapılandırılmalı• Okullarda felsefe kulüpleri oluşturulmalı

Tablo 5’te görüldüğü üzere, öğretmenlerin programın hazırlanmasına yönelik önerilerinin başında öğretim programı *yaşamdan kopuk olmamalı, programda daha fazla görsellere yer verilmeli, program öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeli, program hazırlama komisyonlarının ağırlıklı olarak öğretmenlerden oluşmalı, okul türüne göre felsefe programı hazırlanmalı* kategorilerinde yoğunlaşmaktadır. Programın uygulanmasına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde ders süreleri artırılmalı, konular *güncel örneklerle desteklenmeli, anlatımlar benzetmelerle somutlaştırılmalı, alt sınıflarda felsefeye hazırlık dersleri olmalı* şeklinde belirtilmektedir. Öğretmenlerin felsefe dersi öğretim programının etkin bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması için getirdikleri bazı öneriler kendi ifadeleriyle şöyledir:

Felsefe öğretim programı yazılırken oluşturulan komisyona ve çalışma grubuna sadece üniversite çevresinden akademisyen değil gerçekten de uygulamada okullarda görev alan öğrencilerden kopmamış, gerçek sahada görev yapan, öğrencileri tanıyan,...gerçek öğrenme ortamlarından uzaklaşmamış ve farklı tür ve derecedeki orta öğretim kurumlarında görev yapan felsefe öğretmenlerine daha fazla ağırlık verilmelidir. FGÖ-9.

Her okulda farklı felsefe konuları olmalı, örneğin fen ve sosyal bilimler lisesinde bilim felsefesi ağırlıklı, güzel sanatlar liselerinde sanat felsefesi, imam hatiplerde din felsefesi, Anadolu liselerinde ise felsefenin temel disiplinlerini içeren programlar olmalı... FGÖ-11.

Felsefe konularının öncelikle soyutluktan kurtarılması gerekmektedir... Öğrenciler felsefeye yabancı bir şekilde geldiklerinden dersi sevmiyorlar. Oysa önceki yıllarda birazcık bir şey öğrenseler belki ön yargıları da olmayacak. Ayrıca felsefenin yanında sosyoloji ve psikoloji de zorunlu ders olsa dersler birbirini destekleyecekler... FGÖ-16.

Öğrenciler bu derse çok yabancılar... Okullarda düzenlenecek çeşitli tartışma platformları, felsefeyle ilgili başka sosyal etkinlikler dersi daha ilginç hale getirebilir... FGÖ-7.

Sonuç ve Tartışma

Yeni felsefe öğretim programı ve uygulama sürecinde karşılaşılan sorunları öğretmen görüşleri açısından tespit etmek üzere yapılan bu araştırma sonuçlarına göre öncelikle eski ve yeni öğretim programları çeşitli yönleriyle karşılaştırılmış ve felsefe grubu öğretmen adaylarının önemli bir bölümü eski programı soyut olarak nitelendirirken yeni programda somut olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında eski program öğretmen merkezli, konu merkezli, sıkıcı olarak belirtilirken, yeni program öğrenci merkezli, etkinlik merkezli ve eğlenceli olarak belirtilmiştir. Öğretmenler eski programı materyal yönünden de eksik bulurken yeni programın daha donanımlı olarak, ayrıca değerlendirme sorularını da konuları pekiştirmesi açısından da önemli görmüşlerdir. Nitekim Beydoğan, Cihan ve Taşdemir'in (2006: 34) eski felsefe öğretim programını öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirdikleri çalışmada benzer olarak "...felsefe öğretim programının öğrencilerde düşünsel süreçleri gerçekleştirmede ve düşünme yollarını sevdirmeye noktasında yetersiz kaldığı, öğrencileri yeni bilgi kaynakları ile tanıştırmada, tanıştıkları bilgileri kullanmada yeni yorumlara ulaştırmada yetersiz bulunduğu..." sonucuna ulaşmışlardır.

Öğretmenlerin programın içeriğine ilişkin görüşlerinde en olumlu görüşleri programın güncel örneklerle desteklenmiş olması, öğrenci merkezli bir yaklaşımla hazırlanmış olması etkinlik temelli olması ve bilgisayar destekli olması şeklinde belirtilmiştir. Olumsuz tarafları ise içeriğin çok ayrıntılı olması, öğrenme öğretme sürecinde kavram öğretiminin yetersizliği, öğretmenin ikinci planda kalması ve ezbere yönlendirmesi olarak ifade edilmiştir. Durdukoca'nın (2011), yeni felsefe programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirdiği araştırmasında, öğretmenlerin genel olarak program hakkında olumlu görüşe sahip olduğunu belirtmiştir. Söz konusu bu çalışmada programın öğrenci merkezli olduğu, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda hazırlandığı, etkinliklerin öğrenme sürecini olumlu etkilediği gibi

sonuçlara ulaşılmıştır. Her iki araştırma sonuçları karşılaştırıldığında öğretmenlerin olumlu görüşlerinde önemli benzerliklerin olduğu dikkati çekmektedir.

Öğretmenlerin öğretim programını uygularken karşılaştığı temel problemlerin başında ders saatinin yetersiz olması ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin düşük olması gelmektedir. Bu problemleri öğrencilerin felsefeyi işe yaramaz olarak algılaması, konuların soyut olması, öğrencinin ilgisizliği, görsel materyallerin azlığı ve YGS’de bilgiye dayalı değil yoruma dayalı soruların çıkması izlenmektedir. Benzer olarak Beydoğan, Cihan ve Taşdemir’in (2006: 34) araştırmasında ise felsefe öğretim programı öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyine uygun olarak hazırlanması ve öğrenci ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermesi hususunda kısmen yeterli görülmeyle birlikte, öğretmenler programın içeriğini daha yetersiz olarak değerlendirmişlerdir.

Öğretmen görüşlerine göre bu problemlerin ortadan kaldırmanın yolu ders süresinin artırması felsefe dersinin 12. sınıfta da devam ettirilmesi, felsefe dersine hazırlık niteliğinde alt sınıflara çeşitli derslerin seçmeli de olsa konulması, okul türlerine göre felsefe programı hazırlanması, programın film gibi görsellerle zenginleştirilmesi ve YGS’de yoruma değil bilgiye dayalı soruların sorulmasıdır. Araştırma bulguları benzer araştırmalarla karşılaştırıldığında, bazı noktalarda paralellik göstermektedir. Örneğin, Akdağ (2002) ve Dombaycı’nın (2008) araştırmalarında farklı okul türlerinde ve alanlarda öğrenim gören öğrencilerin felsefe eğitimine yönelik algı ve tutumlarının farklılaştığı, dolayısıyla programların hazırlanmasında okul türlerinin göz önüne alınmasının felsefe dersinin verimliliğini artırabileceği belirtilmektedir.

Bununla birlikte araştırma sonucunda öğretmenlerin felsefe dersinin öğrenciler tarafından önemsenmesinin ölçütünü YGS sorularıyla doğru orantılı görmeleri, Akdağ’ın (2002) araştırmasında ortaya koyduğu eğitim sisteminin, felsefe derslerinin önemini azalttığı ve bir sınav sistemi içinde kaybolup gitmesine yol açtığını belirtmesi noktasında örtüşmektedir. Benzer bir sonuç olarak Kızıltan da (2012) araştırmasında, felsefe dersinin üniversite sınavında öğrenciler açısından puan getirmeyen bir ders olarak görüldüğünü ve bu durumun felsefenin dikkate alınmasında önemli bir sorun teşkil ettiğini belirtmektedir.

Öğretmenlerin programın hazırlanmasına yönelik önerilerinin başında; öğretim programı yaşamdan kopuk olmamalı, programda daha fazla görsellere yer verilmeli, program

öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeli, program hazırlama komisyonları ağırlıklı olarak öğretmenlerden oluşmalı kategorilerinde yoğunlaşmaktadır. Programın uygulanmasına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde ders süreleri artırılmalı, konular güncel örneklerle desteklenmeli, anlatımlar benzetmelerle somutlaştırılmalı, alt sınıflarda felsefeye hazırlık dersleri olmalı şeklinde belirtilmektedir. Ergün ve Yapıcı'nın (2007) öğretmen adaylarının felsefe dersine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada da benzer sorunların olduğu tespit edilmiştir. Buna göre felsefe öğretimine yönelik sorunların başında, felsefe dersinin konularının çok soyut olduğu, konuların güncel yaşamdan kopuk olduğu, derslerde öğrenci seviyesinin gözetilmediği, ezbere yönelik bir ders yapıldığı gelmektedir. Bu noktada da her iki araştırma bulgularının birbirini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Tozlu'nun (1986) araştırma sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir. Buna göre felsefe dersinde kavramların çok soyut olması dersin öğretimini oldukça zorlaştırmaktadır. Öğretmenler bu zorluğu aşmak için örneklerle konuyu ya da kavramı izah etmeye çalışmaktadır.

Konuların benzetmelerle somutlaştırılması önerisi Biçer'in de (2013) belirttiği gibi felsefe öğretimini somutlaştırmak ve öğrencilerin bu alana daha da ilgi duymalarını sağlamak açısından önemlidir. Çünkü çoğu günlük yaşamdan seçilen bu benzetmeler yardımıyla öğrenciler, az da olsa kavram olarak kullandıkları ancak gerçekte neyi ifade ettiğiyle pek fazla ilgilenmedikleri felsefenin, aslında insanın yaşamının bizzat içinde olduğunu, onların kişiliğini, düşüncelerini, davranışlarını ve etraflarında yaşananları doğrudan etkilediğini kolayca kavrayabilirler. Böylece ezbere dayalı bir felsefe öğretimindeki gibi, öğrenciyi pasif duruma getiren, yaşamla ilişkisi olmayan ve konuları çok soyut olduğu için yaratıcılığı ve sorgulamayı körelten bir eğitim anlayışından sıyrılmış olunur (Kefeli, 2011).

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde ve 1985, 1993, 2009 felsefe programları çerçevesinde yapılan benzer araştırmalarla karşılaştırıldığında, programın yapısından ve uygulanmasından kaynaklanan sorunların büyük oranda aynı olduğu, süreç içerisinde 2009 öğretim programı hariç pek bir gelişmenin kaydedilemediği söylenebilir. Öte yandan mevcut sorunların çözümü için bu ve benzer araştırmalarda öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda önerilen çözümlerin dikkate alınmasının felsefe öğretiminin etkililiğini artırması açısından olumlu olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akdağ, B. (2002). Ortaöğretimdeki Felsefe Derslerinin Etkililiğinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 11-28.
- Arslan, A. (1996). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın, İ. H. (2006). Bir felsefi metafor “yolda olmak”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(4), 9–22.
- Beydoğan, H. Ö., Cihan, M. ve Taşdemir, A. (2006). Lise Felsefe Öğretim Programının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 7 (2). 17-37.
- Biçer, B. (2013). Analysis of Pre-service Teachers’ Views of Philosophy through Metaphors. *Anthropologist*, 16(1-2): 229-240.
- Biçer, B. (2010). Türkiye’de cumhuriyet öncesi dönemde Türk okulları ile Amerikan kolejlerinde felsefe grubu derslerinin öğretimi (1839-1922). *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks*, 2(3). 195-211.
- Cicioğlu, H. (1985). Cumhuriyet döneminde ortaöğretim programlarında felsefe grubu derslerinin analizi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 10 (55). 16-22.
- Dombaycı, M. A. (2008). Türkiye’de ortaöğretimde felsefe öğretiminin değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durdukoca, Ş. F. (2011). Yeni ortaöğretim felsefe dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Malatya ili örneği). *I. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Özet Kitabı*. 201-203. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ergün, M. ve Yapıcı, M. (2007). *Öğretmen Adaylarının Felsefe Dersine İlişkin Görüşleri*. [Online]:<http://myapici.blogspot.com/2007/12/retmen-adaylarinin-felsefe-dersine.html> adresinden 28 Mayıs 2013 tarihinde indirilmiştir.
- İnam, A. (1993). Çözümleyici düşüncenin felsefedeki yeri üzerine. *Felsefe Dünyası*, 10, 2-7.
- Kafadar, O. (1994a). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1). 279-288.

- Kafadar, O. (1994b). Türkiye’de cumhuriyet döneminde liselerde felsefe eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2). 691-718.
- Kale (1994). Felsefe Öğretimi. A.Ü. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1). 113-120.
- Kefeli, İ. (2011). Felsefe Öğretiminde Yeni Bir Model Arayışı: Ayşe Teyze’nin Çantası. *Jean Baudrillard, Özel Bölüm: Felsefe Eğitimi ve Çocuklar İçin Felsefe, Özne Dergisi*, 8(14), 199-210.
- Kızıltan, Ö. (2012) Felsefe Öğretimi Sorunları ve Yeni Yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4). 334-342.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M (1994). *Qualitative Data Analysis*. California: Sage Publications
- Runes, D. D. (1942). *The Dictionary of Phitosopby*, New York: Philosophical Library. Retrieved on October 12, 2011, at URL: <http://www.wehavephotoshop.com/PHILOSOPHY%20NOW/PHILOSOPHY/Nachschlagewerke/Runes,%20D.%20D.%20Dictionary%20of%20philosophy.%201942pdf>
- Tozlu, N. (1986). Liselerde felsefe dersinin öğretiminde karşılaşılan problemler- II, *MEB Din Öğretimi Dergisi*, 8-9. 128-139.
- Tümer, Yavuz. (1989). Lise felsefe eğitiminin sorunları. *Abece Dergisi*, 37.
- Weber, A. (1991). *Felsefe Tarihi*. (Çev: H. Vehbi Eralp). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Yavuz, A. (2008). Felsefeden yoksun bir eğitim olur mu? Olursa eğitim ne olur/ nasıl olur? “Tarihsel gelişim sürecinde eğitim-felsefe-bilim ilişkisi üzerine bir analiz”. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 33(358). 21-32.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz Z, Cihan, M. ve Şahin, Ç. (2005). Felsefe Öğretmenlerinin Öğretim Yöntemlerini Kullanma Düzeylerinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11. 199-213.